

Heidi Kurvinen ja Riitta Matilainen

Nais- ja sukupuolihistoria kotimaisten yliopistojen opetuksessa 1980-luvulta nykypäivään

Ylipäänsä yhteiskunnan virtaukset näkyvät nykyisin sisällöissä, nyt on sukupuolten moninaisuuden myös opiskelijat ottaneet esille.¹

Yllä oleva sitaatti on erään kotimaisen historia-aineen vastaus kyselyyn, jolla kartoitimme keväällä 2020 historiallista moninaisuutta yliopistollisessa historianopetuksessa. Aloitamme sitaattilla, koska se nostaa esiin yliopisto-opetuksen ja ympäröivän yhteiskunnan välisen vuorovaikutussuhteen ja sen vaikutuksen opetussisältöihin. Osoitamme artikkelissa, että yhteiskunnasta tulevien laajempien signaalien ohella yliopisto-opetus on sidoksissa opetushenkilökunnan omaan kiinnostuksen kohteisiin, yksittäisten henkilöiden aktiivisuuteen sekä laajempiin rakenteellisiin tekijöihin. Ne vaikuttavat kaikki eri tavoin paitsi yksittäisten kurssien aiheisiin ja esiin nostettuihin näkökulmiin myös opetusohjelmien sisältöihin. Artikkelin tapaus-tutkimuksena analysoimme nais- ja sukupuoli-historian opetusta ja sen kehitystä kotimaissa yliopistoissa 1980-luvun ja nykypäivän välillä.

Tutkimusotteemme on feministinen, ja tarkastelemme nais- ja sukupuolihistorian opetusta historiallisen moninaisuuden kehyksessä.² Määrittelimme aineistonkeruuvaiheessa moninaisuuden huomioon ottavan opetuksen sellaisiksi opetus-sisällöiksi, joissa opiskelijoita opetetaan kyseen-

alaistamaan normatiivisia käsityksiä menneisyydestä ja siellä vallinneista ihmisten tai muiden elollisten olioiden välisistä sukupuolittuneista valtasuhteista. Esitimme historian moninaisuuden huomioivien opetussisältöjen voivan käsitellä esimerkiksi sukupuolihistoriaa, sukupuolten moninaisuuden historiaa, seksuaalivähemmistöjen historiaa, kolonialismin historiaa, etnisiä vähemmistöjä, vammaisuutta tai muita erilaisia vähemmistöryhmiä.³ Tiedostamme, että määritelmämme ei kattanut kaikkia historiatieteen opetukseen ja/tai tutkimukseen liittyviä moninaisuuden muotoja, kuten metodologista moninaisuutta, mutta perustelemme rajausta sillä, että feministinen kritiikki on nivoutunut kiinteästi muihin tutkimusta ja opetusta moninaistaneisiin suuntauksiin. Näitä ovat olleet esimerkiksi muut politiikka- ja valtiokeskeisyyttä kyseenalaistaneet uuden historian suuntauksat ja erityisesti sosiaalishistoria, teoreettista ja metodologista moninaisuutta kehittänyt poststrukturalismi sekä ihmisen ja luonnon suhdetta tarkasteleva ympäristöhistoria. Tuoreimpina esimerkkeinä moninaisuutta laventaneista lähestymistavoista voidaan mainita esimerkiksi humanistinen eläintutkimus ja jälkikoloniaalinen tutkimus.⁴

Ilana Aallon et al. tavoin käytämme käsitettä naishistoria kirjoittaessamme tutkimusalan varhaisista vaiheista, kun taas käsitteellä sukupuoli-

1. K5.

2. Marianne Liljeström on määritellyt feministisen tutkimuksen tarkastelevan kriittisesti vallitsevia tiedon tuottamisen, vastaanoton ja arvioinnin tapoja sekä tuottavan mahdollisia uusia tiedon järjestämisen ja tuottamisen tapoja. Sukupuolen ohella feministinen tutkimus purkaa muita normatiivisia valtasuhteita, jotka asettavat esimerkiksi rodullistetut ja toimintarajoitteiset erilaiseen asemaan kuin valkoihoiset vammattomat ihmiset. Feministisinä historiantutkijoina tavoitteenamme on tuottaa sellaista tietoa menneisyydestä, joka auttaa tunnistamaan ja muuttamaan sukupuolesta ja muista eroa tuottavista tekijöistä aiheutunutta eriarvoisuutta ihmisten välillä. Marianne Liljeström, *Feministinen metodologia. Mitä se on?* Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino 2004, 11–13. Ks. myös Heidi Kurvinen & Niina Timosaari, *Feministitutkijat historiatieteen haastajina*. Teoksessa Kari Väyrynen & Jarmo Pulkkinen (toim.) *Historian teoria. Lingvivistestä käänteestä mahdolliseen historiaan*. Vastapaino 2016, 210–213.

3. Määritelmä on kirjattu historia-aineille lähettämämme kyselyn saatekirjeeseen, joka on myös käännetty ruotsiksi.

4. Pirjo Markkola & Ann-Catrin Östman, *Historian ja naistutkimuksen välissä*. Naishistoria Suomessa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 27:1 (2014), 44–56, 45. Ks. myös esim. Henni Ilomäki & Outi

lihistoria tarkoitamme 1990-luvun puolivälistä lähtien kehittyntä tutkimusnäkökulmaa, joka sulkee naisten historian ohella sisäänsä muita tutkimuksellisia lähestymistapoja, kuten mieshistorian ja queer-historian⁵. Viimeisimpänä käänteenä sukupuolihistoria on saamassa rinnalleen monikkomuodon sukupuolten historia, joka tuo sukupuolen moninaisuuden näkökulman menneisyyden tarkasteluun⁶. Emme väitä, että naisnäkökulma olisi korvautunut kokonaan sukupuolen ja/tai sukupuolten näkökulmalla, vaan naishistoriaksi määriteltävissä olevaa tutkimusta tehdään nykypäivänäkin, mikä heijastuu myös opetukseen. Selkeyden vuoksi käytämme lisäksi jaottelua valtavirtatutkimus/opetus ja moninaisuutta huomioiva tutkimus/opetus, mutta emme tarkoita tällä sitä, että yksi olisi lähtökohtaisesti toista parempaa tai ne eivät olisi voineet kytkeytyä toisiinsa. Feministisen tiedonintressimme mukaisesti ajatteleme kuitenkin, että jälkimmäinen mahdollistaa historiatieteen opetuksen ja tietämisen tapojen määrittelyn uudella tavalla⁷.

Artikkelimme koostuu tutkimusnäkökulmaa ja aineistoa kuvaavasta taustaluvusta sekä kolmesta käsittelyluvusta. Ensimmäisessä käsittelyluvusta kuvaamme nais- ja sukupuolihistorian opetuksen kehitystä Suomessa. Tämän jälkeen siirrym-

me pohtimaan moninaisuutta huomioivien opetus sisältöjen ja valtavirtaopetuksen suhdetta. Kolmannessa käsittelyluvussa arvioimme opetuksen moniäänisyyden nykytilaa keskittyen siihen sisältyvään kriittiseen potentiaaliin ja sen hyödyntämiseen. Kysymme, mikä merkitys yksittäisillä henkilöillä on ollut opetustarjonnalle. Miten rakenteelliset tekijät ovat vaikuttaneet opetus sisältöjen moninaistumiseen? Miten opetus on ollut vuoropuhelussa ympäröivän yhteiskunnan kanssa? Minkälaisia merkityksiä opetuksessa annetaan valtavirtanäkökulman moninaistamiselle?

Artikkelin ajallinen rajaus alkaa vuodesta 1980 eli muutama vuosi ennen naishistorian ensimmäisten kurssien toteutumista kotimaisissa yliopistoissa.⁸ 1980-luvulla historiantutkimus ja -opetus alkoi muutenkin saada vaikutteita objektiivisuutta korostanutta historiakäsitystä haastaneista virtauksista. Samanaikaisesti kansainvälisten verkostojen ja niiden kautta saatujen vaikutteiden merkitys kasvoi.⁹ Tulemalla tarkastelussa nykypäivään otamme puolestaan huomioon sen muutoksen, joka yliopisto-opetuksen rakenteissa on tapahtunut uusliberalistisen ajattelun siirryttyä yliopistomaailmaan 2000-luvulla.¹⁰

Lauhakangas (toim.) *Eläin ihmisen mielenmaisemassa*. SKS 2002; Leila Koivunen & Anna Rastas, Suomalaisen historian-tutkimuksen uusi käänne? Kolonialismikeskustelujen kotouttaminen Suomea koskevaan tutkimukseen. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (2020), 427–437.

5. Ilana Aalto, Marjo Kaartinen, Annikka Konola, Anu Lahtinen, Maarit Leskelä-Kärki & Kirsi Tuohela, Ajatuksia historiasta sukupuolentutkimuksen kentällä. *Naistutkimus* 1 (2011), 44–49.
6. Sukupuolihistorian kaksinaapaisuuden tuoreesta kritiikistä ks. esim. Anna Krylova, Gender Binary and the Limits of Poststructuralist Method. *Gender & History* 28:2 (2016), 307–323. Vaikutteita laveammasta sukupuolikäsitteestä alkaa näkyä myös kotimaisessa keskustelussa. Esimerkiksi Turun yliopiston historia-aineissa Sukupuoli ja perhe -opintokokonaisuus on muuttunut vuonna 2020 voimaan tulleessa opinto-oppaassa muotoon Sukupuolten ja perheen historia, ja lukuvuonna 2020–2021 laitoksella toteutettiin ensimmäinen sukupuolen moninaisuuden historiaa käsittelevä kurssi. Ks. Jean Lukkarinen toisaalla tässä numerossa. On tosin hyvä muistaa, että sukupuolten historia esiintyi paikoin eri merkityksessä keskusteluissa jo 1990-luvulla, jolloin englanninkielinen 'gender history' kääntyi suomeksi paitsi sukupuolihistoriana myös sukupuolen tai sukupuolten historiana. Lisäksi opinto-oppaissa esiintyy muotoilua sukupuolijärjestelmä, joka oli 1990-luvulla yleisesti käytetty muotoilu myöhemmin vakiintuneesta sukupuolihistoriasta. Termistöä käydyistä keskustelusta ks. Pirjo Markkola, Miehet, naiset ja historiallinen muutos. Sukupuoli historiantutkimuksessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (1995), 360; Eve Rosenhaft, Kaksi sukupuolta – yksi historia? Naishistoria, mieshistoria, sukupuolten historia ja niiden merkitys historiakäsityksellemme. *Naistutkimus* 10:2 (1997), 16–26.
7. Vrt. Lea Rojolan näkemys feministisestä tutkimuksesta nyrjättämisen metodina. Lea Rojola, Sukupuolieron lukeminen. Feministinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino 2004, 25–43.
8. Elina Katainen, Naishistorian tutkimusta ja opetusta 1970–1980-luvulla. Teoksessa Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalen & Saara Tuomaala (toim.) *Oma pöytä. Naiset historiantutkijoina Suomessa*. SKS 2005, 325–349; Kurvinen & Timosaari 2016, 209–236.
9. Esim. Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, Historiatiede oman aikansa tulkina. Katsaus suomalaisen historiantutkimuksen vaiheisiin viimeisen sadan vuoden ajalta. Teoksessa Pekka Ahtiainen et al. (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY 1990, 29–36.
10. Päivi Naskali, Turvallisuusvyöhykkeen tuolle puolen. Yliopistopedagogiikka feministisen tietokäsityksen kehityksessä. Teoksessa Jaana Saarinen, Hanna Ojala & Tarja Palmu (toim.) *Eroja ja vaarallisia suhteita. Keskustelua feministisestä pedagogiikasta*. Suomen kasvatustieteellinen seura 2014, 43–47.

Tutkimusaineistot ja -näkökulmat

Artikkelin lähdeaineisto koostuu kolmesta aineistokokonaisuudesta. Ensinnäkin käytämme viiden vuoden välein kerättyä otantaa kaikkien suomalaisten historiaoppiaineiden¹¹ opinto-oppaista 1980-luvulta vuoteen 2015. Olemme rajanneet vuoden 2020 ulkopuolelle, koska kyseiseltä vuodelta opinto-oppaita ei kaikilta osin ollut kirjoitushetkellä saatavissa. Toinen aineistokokonaisuus koostuu historia-aineille helmikuussa 2020 toteuttamastamme kyselystä, jolla kartoitimme oppiaineiden nykyisen henkilökunnan käsityksiä sekä opetuksen moninaisuuden nykytilasta että sen historiallisesta kehityksestä. Kolmantena lähdetyypinä ovat kuuden nais- ja sukupuolihistorian tutkija-opettajaksi määrittelemämme ihmisen haastattelut¹². Valikoimme haastateltavat siten, että he edustavat eri ikäpolvia sekä sijoittuvat kokemuksiltaan maantieteellisesti eri yliopistoihin Suomessa. Kaikki haastateltavat eivät määritelleet itseään nais- tai sukupuolihistorian tutkijoiksi, joten haastateltavien joukko heijastelee ennen kaikkea tutkimuskentän ja aikaisemman kirjallisuuden pohjalta tekemiämme tulkintoja, eikä ole välttämättä linjassa haastateltavien oman ammatillisen identifikaation kanssa.¹³ Myös nais- ja sukupuolihistorian välillä oli havaittavissa tiettyä jännitteisyyttä: esimerkiksi 1960-luvulla syntynyt haastateltavamme kertoi käyttävänsä mieluummin naishistoria-termiä, koska hän kokee sukupuolihistorian häivyttävän tutkimukseen liittyvän feministisen kritiikin¹⁴.

Artikkelissa käytettyihin aineistoihin liittyy omat rajoitteensa, mutta niitä ristiinlukemalla on mahdollista selvittää ajallisia muutoksia sekä opetuksen sisältöihin liitetyjä merkityksiä. Ajallinen muutos tulee esiin kaikissa aineistoissa, mutta ennen kaikkea opinto-oppaat ja kyselyvas-

taukset toimivat tässä tapauksessa tarkastelua jäsentävinä. Opinto-oppaista olemme hakeneet niitä vuosia, jolloin nais- tai sukupuolihistoria on kirjoitautunut osaksi opetusta omana opintokokonaisuutenaan. Sen sijaan opinto-oppaat eivät tarjoa tietoa varsinaisista luentosisällöistä tai esimerkiksi proseminaaraiheista. Tästä johtuen emme pysty niiden avulla paikantamaan sellaisia varhaisia luentokursseja, joissa jotakin laajempaa teemaa, kuten vaikkapa Suomen kulttuurihistoriaa, on tarkasteltu opetuksessa sukupuolen näkökulmasta. Opetuksessa tärkeänä pidetyistä teema-alueista ja aihepiireistä sekä niissä tapahtuneista muutoksista opinto-oppaat kuitenkin kertovat. Analysoimmekin opinto-oppaita nais- ja sukupuolihistorian kehityksestä opetussuunnitelmatasolla kertovana lähteenä. Kyselyn osalta vastaajajoukko ei ole kattava ja myös vastausten laajuus vaihtelee suuresti. Kaikkinensa kysely lähti neljälletoista historia-aineelle, ja siihen vastasi kahdeksan suomenkielistä ja kaksi ruotsinkielistä historia-ainetta¹⁵. Kysely antaa kuitenkin mahdollisuuden tarkastella niitä merkityksiä, joita opetushenkilökunta tällä hetkellä antaa moninaisuuden huomioon ottamiselle opetuksessa. Näitä merkityksiä tarkastelemme myös muistitiedon avulla, vaikka haastattelut kertovat myös niistä luentosisällöistä, joita opetuksessa on tarjottu eri aikoina. Lisäksi haastattelujen kautta pääsemme kiinni yksilötasoon eli opetus- ja tutkimushenkilökunnan merkitykseen oppiaineiden opetuksessa. Tulkitsimme muistitietoa ja kyselyaineistoa kokemushistoriallisesti eli ajatteleme haastateltavien ja kyselyvastausten muotoilusta vastanneiden henkilöiden jakaneen paitsi henkilökohtaisia kokemuksiaan myös rakentaneen yhteistä narratiivia suomalaisesta nais- ja sukupuolihistorian opetuksesta sekä sen kehi-

11. Olemme käyneet läpi yleisen historian, Suomen (ja Skandinavian) historian, poliittisen historian, talous- ja sosiaali-historian, kulttuurihistorian sekä aate- ja oppihistorian opinto-oppaat kaikista kotimaisista yliopistoista viiden vuoden välein etenevällä otannalla vuodesta 1980 lähtien. Eri aikoina oppiaineiden nimet ovat hieman vaihdelleet ja myös niiden suhde toisiinsa on ollut erilainen, mutta kaikilta vuosilta olemme etsineet tietoa juuri kyseisistä oppiaineista. Rajasimme työekonomisista syistä tarkastelun ulkopuolelle kirkkohistorian ja taidehistorian, koska näiden oppiaineiden sisäinen tutkimus- ja opetuskeskustelu on meille vieras.

12. Haastatteluaineiston pieni määrä johtuu siitä, että se on kerätty ainoastaan Feministinen yliopistopedagogiikka 2 -kursin lopputyötä ja tätä artikkelia varten. Haastateltavat on rekrytoitu ottamalla heihin suoraan yhteyttä.

13. Identifioimme haastateltavamme sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä (H1–H6). Kaikki haastateltavamme ovat suomenkielisiä. Heistä yksi on syntynyt 1940-luvulla, kaksi 1950-luvulla, kaksi 1960-luvulla ja yksi 1970-luvulla. Tuomme tekstissä esille haastateltavan syntymävuosikymmenen, jos se vaikuttaa kerronnasta tehtävään tulkintaan.

14. H2.

15. Identifioimme kyselyvastaukset niiden tulojärjestyksessä (K1–K10).

tyksestä viimeisen neljäkymmenen vuoden aikana¹⁶.

Kotimaisen nais- ja sukupuolihistoriantutkimuksen kehitystä on kartoitettu ansiokkaasti *Oma pöytä: Naiset historiankirjoittajina* -teoksessa.¹⁷ Kansainvälisesti aihepiiristä ovat osin itsereflektiivisesti kirjoittaneet muun muassa tutkimusalan yhdysvaltalaiset pioneerit Joan W. Scott ja Gerda Lerner.¹⁸ Kirjallisuus keskittyy kuitenkin tutkimukselliseen kehitykseen eikä nais/sukupuolihistorian vaikutusta opetukseen ole käsitelty yksittäisiä mainintoja lukuun ottamatta.¹⁹ Poikkeuksena on Eva Helen Ulvrosin artikkeli nais- ja sukupuolihistorian opetuksesta ruotsalaisissa yliopistoissa. Siinä hän viittaa lyhyesti opetusalan historialliseen kehitykseen.²⁰ Tästä johtuen olemme etsineet mahdollisia opetuksen kehitykseen liittyviä tietoja käymällä läpi tieteellisissä aikakausjulkaisuissa käytyä nais- ja sukupuolihistoriakeskustelua. *Historiallisessa Aikakauskirjassa* julkaistuja tekstejä olemme keränneet Kansalliskirjaston digipalvelusta hakusanoilla 'naishistoria' ja 'sukupuolihistoria'. Lisäksi olemme käyneet läpi *Historisk Tidskrift*

för Finlandin sisällysluettelot vuosilta 1980–2015 ja paikantaneet niistä nais- ja sukupuolihistoriallisia kirjoituksia.

Historian opetusta on tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisestikin etenkin peruskoulu- ja lukio-opetukseen liittyen. Esimerkiksi *Historiallisen Aikakauskirjan* teemanumerossa tarkasteltiin vuonna 2016 historian tekstitaitoja, arviointia ja asiantuntijuutta peruskoulu- ja lukio-opetuksessa²¹. *Kasvatus & Aika* -lehden teimana oli vuonna 2020 historianopetuksen murros, jota lähestyttiin esimerkiksi analysoimalla lukiolaisen esseevastauksia, historian opettajien arviointikulttuureja sekä uusimman tutkimustiedon näkymistä historian oppikirjoissa.²² Vuonna 2020 julkaistu *Näinkö historiaa opitaan?* -teos paneutuu ala- ja yläkoulun sekä lukion historianopetuksen käytäntöihin ja painottaa historian ajattelukyvyyn opettamisen tärkeyttä sisältöopetuksen rinnalla.²³ Sen sijaan yliopistotason historianopetus ei ole yhtä laajasti tutkittu, vaikka aihepiiriä on käsitelty etenkin kansainvälisissä tutkimuksissa.²⁴ Suomessa aiheesta on kirjoitettu esimerkiksi yliopisto-opiskelijoiden historiakäsi-

16. Samankaltaisesta lähestymistavasta esim. Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen, Markus Laine & Marianne Rauhala, Osallistumisen odotusten kurimus. Narratiivinen analyysi paikallisesta maankäytön konfliktista. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52:4 (2014), <http://www.yss.fi/journal/osallistumisen-odotusten-kurimus/> (19.1.2021); Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen & Ulla Savolainen, The interplay of memory and matter. Narratives of former Finnish Karelian child evacuees. *Oral History* 44:2 (2016), 59.
17. Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalen & Saara Tuomaala (toim.) *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. SKS 2005.
18. Esim. Joan W. Scott, *The Fantasy of Feminist History*. Duke University Press 2011; Gerda Lerner, *Living with History/ Making Social Change*. The University of North Carolina Press 2009. Gerda Lerner, *Fireweed. A Political Autobiography*. Temple University Press 2003.
19. Esim. Markkola & Östman 2014; Aalto et al. 2011; Ann-Catrin Östman, Vad gör vi med historien? Om kvinno- och köns-historia i Finland. *Scandia* 78:2 (2012), 92–100.
20. Eva Helen Ulvros, Från kvinno- till genushistoria. Om ett länge undanskymt perspektiv i historieundervisningen. Teoksessa Klas-Göran Karlsson (toim.) *Att undervisa i historia på universitetet. Idéer, problem, utmaningar*. Studentlitteratur 2018, 193–216.
21. Jukka Rantala & Anna Veijola, Historiallisen tiedonmuodostuksen periaatteet hukassa. Tapaustutkimus nuorten historian tekstitaidoista. *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (2016), 267–277; Najat Ouakrim-Soivio, Historian opetuksen tavoitteet ja sisällöt muuttuvat – entä niiden arviointi? *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (2016), 293–305; Arja Virta, Marjaana Puurinen & Kalle Pihlainen, Monitieteinen näkökulma historian asiantuntijuuteen. *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (2016), 306–315.
22. Hilkka Paldanius, Kuinka pohtivuutta edellyttävään tehtävänantoon vastataan? Erilaiset kirjoittajajänet lukiolaisten historian esseissä. *Kasvatus & Aika* 2 (2020), 35–56; Matti Rautiainen, Eija Räikkönen, Anna Veijola & Simo Mikkonen, Jotain sinne päin. Lukion historian opetuksen arviointikulttuuri. *Kasvatus & Aika* 2 (2020), 57–74; Ilari Aalto & Lauri Kempainen, Arkeologinen näkökulma alakoulun oppikirjojen kuvauksiin Suomen esihistoriasta. *Kasvatus & Aika* 2 (2020), 99–128.
23. Jukka Rantala, Mikko Puustinen, Amna Khawaja, Marko van den Berg & Najat Ouakrim-Soivio, *Näinkö historiaa opitaan?* Gaudeamus 2020.
24. Esim. Alan Booth, *Teaching History at University. Enhancing Learning and Understanding*. Routledge 2003; Klas-Göran Karlsson (toim.) *Att undervisa i historia på universitetet. Idéer, problem, utmaningar*. Studentlitteratur 2018.
25. Anna Veijola & Simo Mikkonen, Mitä historia on. Aloittavien historianopiskelijoiden historiakäsitykset. *Kasvatus & Aika* 10:3 (2016), 6–21; Simo Mikkonen, Anna Veijola & Pasi Ihalainen, Vertais- ja itsearvioinnin käyttö yliopistollisessa historianopetuksessa. Tapaustutkimus menetelmäopetuksen opetuskokeilusta. *Kasvatus & Aika* 7:3 (2013), 69–85.

tysten sekä itsearvioinnin käytön näkökulmista.²⁵ Lisäksi yliopisto-opetusta on sivuttu historiankirjoituksen historioissa.²⁶ Kotimaisessa tutkimuksessa on kuitenkin keskitytty arviointikäytäntöjen kaltaisiin opetusta kehystäviin teemoihin, kun taas moninaisuudelle sensitiiviset opetusisällöt ovat pääosin jääneet tutkimuksellisen katseen ulkopuolelle.

Yliopistopedagogisessa keskustelussa on kirjoitettu sukupuolisensitiivisestä opetuksesta, jolla tarkoitetaan paitsi sukupuolen huomioivia sisältöjä myös tietoisuutta niistä rakenteellisista tekijöistä, jotka asettavat miehet ja naiset epä tasa-arvoiseen asemaan yliopistoissa.²⁷ Moninaisuudelle sensitiivinen yliopisto-opetus puolestaan laventaa katseen muihin eroa tuottaviin tekijöihin, kuten luokkaan, etnisyyteen tai vaikkapa vammaisuuteen.²⁸ Johan Wickströmin mukaan moninaisuuden huomioiva opetus avaa-kin opintoja valkoihaisen, cis-sukupuolisen²⁹ ja vammattoman ”normiopiskelijan” muottiin sopimattomille tarjoamalla sisältöjä, joilla on kosketuspintaa isommassa osassa väestöä. Antamalla tilaa normina näyttäytyvien kokemusten ulkopuolisille äänille opetus muuttuu moninai- semmaksi ja siten laadultaan paremmaksi haas- tamalla sekä opetusta että tutkimusta esittämään uudenlaisia kysymyksiä.³⁰

Opetuksen laadun ja moninaisuutta tukevien sisältöjen välillä havaittu yhteys on innoittanut myös meitä käyttämään sukupuoli- ja moninai- suussensitiivistä opetuskäsitystä analyttisenä työkaluna tarkastellessamme nais- ja sukupu-

lihistorian opetuksen kehitystä viime vuosi- kymmeninä. Aikaisempien tutkijoiden tavoin ajattelempa, että moninaisuutta huomioivien sisältöjen ohella tarvitaan vastakohtaparien kuten nais-mies, hetero-homo ja cis-trans pur- kamista. Lisäksi sukupuolen – ja myös muiden moninaisuuden muotojen – huomioimisen olisi sekä läpäistävä kaikki opetus että oltava mahdol- linen erikoistumisalue.³¹ Nojaamme erityisesti ruotsalaistutkijoiden pohdintoihin, sillä suoma- laisissa yliopistoissa ei ole järjestetty historia- erityistä yliopistopedagogista koulutusta eikä myöskään harjoitettu laajamittaisesti feminis- tistä historiaerityistä yliopistopedagogiikkaa³². Lisäksi analyysimme pohjaa feministisen yliopis- topedagogiikan opinnoista nousevaan käsityk- seen oppimisesta, ennen kaikkea sen keskiössä olevasta tietoisuudesta sukupuolen ja muiden valtahierarkioita tuottavien erojen vaikutuksesta opetustilanteissa ja -sisällöissä.³³

Opetus käynnistyy eriaikaisesti

Klas-Göran Karlssonin mukaan yliopistotason historianopetuksen toteuttamiseen ei ole ole- massa yhtä oikeaa tapaa. Yhtäältä opetuksessa voidaan lähteä liikkeelle kronologisesti etenevistä teemakokonaisuuksista. Toisaalta temaattiset kurssit, joissa menneisyyttä lähestytään käsittei- den avulla, ovat mahdollisia. Jälkimmäisen etuna on opiskelijoiden syvällisempi ymmärrys valtion- kaltaisten käsitteiden monitahoisuudesta, kun taas ensimmäinen tarjoaa opiskelijalle laajem- mat perustiedot, joiden pohjalta menneisyyden

26. Ks. esim. Katainen et al. 2005.

27. Gaby Weiner & Britt-Marie Berge, *Kön och kunskap*. Studentlitteratur 2001. Ks. myös Ingrid Karlson & Anna Fogelberg Eriksson, *Genus som innehåll och form i högskoleundervisning*. Teoksessa Anna Bjuremark (toim.) *Iscensättning av problematiken genus och mångfald i undervisningen vid LiU. Några exempel från fördjupningskurser i högskolepedago- gik*. Linköpings universitet 2004, 35–36.

28. Johan Wickström, *Mångfaldsmedveten pedagogik för universitetslärare*. Uppsala universitet 2011, 17–23.

29. Cis-sukupuolisella tarkoitetaan henkilöä, joka kokee, että hänen sukupuoli-identiteettinsä ja sukupuolen ilmaisunsa ovat hänelle syntymässä määritellyn sukupuolen ja siihen kulttuurissa yleensä liitettyjen odotusten mukaisia. Ks. Setan Sateenkaarisanasto, <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> (6.10.2020).

30. Wickström 2011.

31. Karlson & Fogelberg Eriksson 2004, 36.

32. Historianopetuksen kentällä on toki sukupuolihistoriallisia teemoja käsitteleviä tutkijoita, jotka aktiivisesti osallistuvat myös opetuksen kehittämiseen. Ks. esim. Anu Lahtinen, Kati Katajisto, Reetta Hänninen: ”Kevään 1918 Helsinki”. Twitter- toteutuksena. *Yliopistopedagogiikka* 31.12.2019, <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2019/12/31/helsinki-1918-twitter-toteutuksena/> (12.4.2020).

33. Feministisestä pedagogiikasta esim. Jaana Saarinen, Hanna Ojala & Tarja Palmu, Mikä ihmeen feministinen pedago- giikka? Teoksessa Jaana Saarinen, Hanna Ojala & Tarja Palmu (toim.) *Eroja ja vaarallisia suhteita. Keskustelua femi- nistisestä pedagogiikasta*. Suomen kasvatustieteellinen seura 2014, 17–40. Historiantutkijan näkökulmasta feminististä pedagogiikkaa on käsitelty Riikka Taavetti *Yliopistopedagogiikka*-lehden keskustelupuheenvuorossa. Riikka Taavetti, Jaettu ilo. Yhteisopettajuus prekaarisissa yliopistossa feministisen pedagogiikan näkökulmasta. *Yliopistopedagogiikka* 4.7.2019, <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2019/07/04/jaettu-ilo/> (6.4.2020).

monimutkaisuutta on mahdollista ymmärtää.³⁴ Taiteilu lähestymistapojen välillä on nähtävissä myös kotimaisten historia-aineiden opintoppaista. Kronologisesti rakentuvat opintokokonaisuudet sekä yleisen historian kohdalla myös maanosakohtainen kurssijako olivat otannassa vahvasti edustettuina 1980- ja 1990-luvulla. Sen sijaan temaattiset kokonaisuudet olivat lähinnä poikkeuksia, vaikka niitä toki esiintyi 1980-luvulta lähtien ennen kaikkea aine- ja syventävien opintojen erikoistumisopinnot-kohdassa. Tämä on ollut yleisimmin se opintokokonaisuus, joka on avannut nais- ja sukupuolihistorialle pääsyn osaksi opetusta. Temaattisesti rakentuneet perusopintojen opintokokonaisuudet alkavat esiintyä oppaissa vasta 2000-luvulla.

Haastattelussa naishistorian opetuksen vähittäinen esiin nousu sijoitettiin 1980-luvun alkuun, jolloin niin sanotut uudet historiat vahvistivat asemaansa suomalaisella tutkimuskentällä.³⁵ Haastateltavien kokemukseronta myötäilee opinto-oppaiden pohjalta tehtävissä olevaa tulkintaa. Niiden valossa näyttää kuitenkin siltä, että naishistorialle ei löytynyt heti omaa paikkaa osana opintovaatimuksia. Selkeä enemmistö oppiaineista nosti naishistorian osaksi valinnaisia opintovaatimuksia vasta 1980- ja 1990-luvun taitteessa tai sen jälkeen, vaikka naishistoriaan liittyviä yksittäisiä kursseja ja vapaamuotoisia seminaareja oli järjestetty eri oppiaineissa ajoittain koko 1980-luvun ajan. Opetustarjonnan kehitys heijasteleekin Päivi Naskalin huomiota, jonka mukaan opetuskäytännöt ovat aina sidoksissa oman aikansa ihanteisiin³⁶. Toisin sanoen naishistoriaa tarkastelevien tutkijoiden kriittisen massan vahvistuminen oli edellytys naishistorian opetuksen vähittäiselle vahvistumiselle. Kehitys ei edennyt kuitenkaan kaikissa oppiaineissa yhtäaikaisesti, mikä selittyi paitsi oppiaineiden pro-

fileilla myös niissä työskennelleiden ihmisten aktiivisella panoksella tai sen puutteella.

Kansainvälisesti naishistorian nousu liitetään niin kutsuttujen uusien historioiden ohella sosiaalishistorian aseman vahvistumiseen. Suomessa naishistorian aiheet nostettiin 1980-luvulla paitsi talous- ja sosiaalishistorian myös kulttuuri- sekä aate- ja oppihistorian keskusteluihin.³⁷ Nämä oppiaineet olivat institutionaalisesti nuoria, joten niiden oli luontevampaa ravistella perinteistä ajattelua ja vakiinnuttaa uusia tutkimuksellisia näkökulmia kuin oppiaineiden, joilla oli takanaan vuosikymmenten institutionaalinen perinne.³⁸ Esimerkiksi Turun yliopiston humanistiset historia-aineet lähestyivät naiskysymystä laajempaan, kaikkia humanistisia tieteitä koskeneena kysymyksenä, ja 1980-luvun puolivälissä naisnäkökulma tuli niissä vaihtoehtoiseksi yhden opintoviikon yleisopintokokonaisuudeksi otsikolla ”Naistutkimus humanistisissa tieteissä”.³⁹ Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalishistorian opintovaatimuksissa naishistoriaa ei mainita vielä nimeltä, mutta lukuvuonna 1985–1986 opiskelijalle on laitettu jo ehdolle naisnäkökulmaisia tenttikirjoja, kuten Louise Tillyn ja Joan Scottin *Women, Work and Family* sekä Gunnar Qvistin *Konsten att blifva en god flicka: Kvinnohistoriska uppsatser*.⁴⁰ Tampereen yliopistossa naishistoria nousi samana lukuvuonna esiin Yhdysvaltain tutkimuksen sivuainekokonaisuudessa, joka sisälsi sekä naishistoriaan että yhdysvaltalaiseen naistutkimukseen liittyneet opintokokonaisuudet.⁴¹

Ensimmäinen historia-aineissa esiintyvä maininta naishistoriasta löytyy kuitenkin Helsingin yliopiston yleisen historian aineopinnoista, jossa se esiintyy lukuvuonna 1985–1986 kohdassa ”jokin muu erikoiskurssi”. Oppiaine oli Päivi Setälän johdolla muodostunut suomalaisen naishistoriallisen tutkimuksen keskeiseksi ja kyseisenä

34. Klas-Göran Karlsson, Historieämnets kärnfrågor. Teoksessa Klas-Göran Karlsson (toim.) *Att undervisa i historia på universitetet. Idéer, problem, utmaningar*. Studentlitteratur 2018, 9–26. Ks. myös Ulvros 2018, 193.

35. Esim. H4, H5 ja H6. Ks. myös Pertti Haapala & Pirjo Markkola, Se toinen (ja toisten) historia. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (2017), 310–311; Hannu Salmi, Suomi, kulttuurihistoria ja kulttuurisuuden haaste. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (2017), 322; Heini Hakosalo, Alussa oli aate. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (2017), 330–331.

36. Naskali 2014, 42–43.

37. Kotimaisen naishistoriantutkimuksen varhaisista vaiheista esim. Aura Korppi-Tommola, Kvinnans ställning i Finland under autonomins tiden. *Historisk Tidskrift för Finland* 68 (1983) 346–348; Pirjo Markkola, Huslig ekonomi och kön i Finland på 1900-talet. En del av Finlands kvinnohistoria. *Historisk Tidskrift för Finland* 76 (1991), 429–431. Uusista historioista ks. etenkin Haapala & Markkola 2017, 310–312.

38. Esim. Hakosalo 2017, 328.

39. Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan opinto-opas 1985–1986 ja 1989–1990.

40. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1985–1986.

41. Tampereen yliopiston humanistisen tiedekunnan opinto-opas 1984–1985/1985–1986.

lukuvuonna on nähtävästi järjestetty naishistorian kurssi, koska opas ohjeistaa opiskelijaa tenttimään kirjallisuutta luennoitsijan valinnan mukaan. Vaihtoehtoisesti kohdassa on voinut tenttiä kirjat *Becoming visible: Women in European history*, Gerda Lernerin *The majority finds its past* ja artikkelikokoelman *Myyttistä todellisuutta: Naishistorian tutkimusnäkökulmia*.⁴² Seuraavat varsinaiset naishistorian opintokokonaisuudet löytyvät Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian sekä Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian opetusohjelmista. Aate- ja oppihistorian opiskelijat saattoivat valita valinnaisen cum laude opintojen kokonaisuuden ”Naishistoria ja sen aatehistorialliset kysymykset” lukuvuonna 1989–1990, kun taas talous- ja sosiaalhistorian opiskelijoiden ”Naisen asema historiassa” oli lukuvuonna 1990–1991 osa ajankohtaisten tutkimusongelmien opintokokonaisuutta.⁴³

Samanaikaisesti naishistorian näkyvyys oli koko ajan vahvistunut kotimaisella tutkimuskentällä, mistä esimerkkinä voidaan pitää sekä suomeksi että ruotsiksi julkaistuja seminaari- ja kirjaraportteja sekä keskustelunavauksia.⁴⁴ Lisäksi *Historisk Tidskrift för Finland* toteutti vuonna 1984 naishistorialle omistetun teemanumeron,⁴⁵ ja *Historiallisessa Aikakauskirjassa* naishistoria nostettiin ulkomaisten aikakauskirjojen esittelyissä omana erillisenä kategoriana esiin vuonna 1985.⁴⁶ Näkyvyyttä lisäsivät myös vuodesta 1983 järjestetyt pohjoismaiset naishistoriakonferenssit, joista lehdissä raportoitii aktiivisesti.⁴⁷

■ Kuva 1. Vuonna 1977 tohtoriksi väitellyt antiikintutkija Päivi Setälä oli yksi naistutkimuksen puolestapuhujista 1980-luvulla. Hän järjesti naishistoriaan liittyvää opetusta ja julkaisi myös naisten historiaan liittyviä yleistajuisia teoksia. Lähde: Museovirasto, Historian kuvakokoelmat, HK7155:362-77-1. Kuvaaja: Kuvasiskot.

Tutkimuksellisessa keskustelussa oli opetukseen liittynyt juonne, sillä tutkimustapaamisten toivottiin ”innostavan opiskelijoita valitsemaan tutkimusaiheita tältä historian tutkimattomalta

42. Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan opinto-opas 1985–1986.

43. Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan opinto-opas 1989–1990; Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan opinto-opas 1990–1991.

44. Esim. Alexandra Ramsay, Översikter över kvinnoforskningens hjälpemedel. *Historisk Tidskrift för Finland* 67 (1982), 238–240; Aura Korppi-Tommola, Tutkimusprojekti Naisen aseman kehitys Suomessa autonomian aikana. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (1982), 359–362; Alexandra Ramsay, Kvinnohistoriska samlingar och hjälpemedel i Sverige, Danmark och Finland. *Historisk Tidskrift för Finland* 68 (1983), 77–79; Kaarina Vattula, Kvinnors arbete i samfund och familj i de Nordiska länderna 1870–1970. *Historisk Tidskrift för Finland* 68 (1983), 348–350; Leena Hilpinen, Suomalaista naishistoriaa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (1984), 329–330; Päivi Setälä, Amerikkalainen naishistoriantutkimus mallina meille. *Historiallinen Aikakauskirja* 2 (1986), 109–112; Marjaliisa Hentilä, Naishistoria – feminististä oppositiotiedettä? *Historiallinen Aikakauskirja* 1 (1988), 37–42.

45. Teemanumeron johdannossa silloinen päätoimittaja summasi suomalaisen naishistoriantutkimuksen tilaa ja tavoitteita. Max Engman, Den ogifta kvinnans arbete, myndighet och samlevnadsproblem. *Historisk Tidskrift för Finland* 3 (1984), 203–206.

46. Henry Rask, Pohjoismaiset aikakauskirjat. *Historiallinen Aikakauskirja* 2 (1985), 156.

47. Esim. Pohjoismaainen naishistoriantutkijoiden kokous Oslolla 1982. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (1981), 369–370; Hannele Kurki, Nordisk kvinnohistoriemöte i Oslo 1983. *Historiallinen Aikakauskirja* 1 (1983), 79; Merja Manninen, Toinen pohjoismaainen naishistorian tutkijoiden kokous Tanskassa. *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (1985), 252–253; Alexandra Ramsay, Den könsbundna arbetsfördelningen och mentalitetshistoria. *Historisk Tidskrift för Finland* 70 (1985), 513–515; Aura Korppi-Tommola & Anne Ollila, Naishistoriantutkijat Tukholmassa. *Historiallinen Aikakauskirja* 2 (1989), 175; Ann-Catrin Östman, Att hantera olikheter. IV Nordiska Kvinnohistorikermötet. *Historisk Tidskrift för Finland* 78 (1993), 504–506.

alueelta”⁴⁸, kuten ensimmäiseen naishistorian Akatemia-projektiin osallistunut Merja Manninen kirjoitti vuonna 1983. Opiskelijoiden oli mahdollista päästä mukaan myös koko 1980-luvun noin kymmenen ihmisen kokoisena pysyneeseen pohjoismaisten naishistoriakonferenssien Suomen delegaatioon.⁴⁹ Lisäksi naishistoriantutkijat alkoivat julkaista tutkimusalaansa liittyvää kirjallisuutta, jolla avattiin opiskelijoille naishistoriantutkimuksen keskeisiä kysymyksiä.⁵⁰ Sen sijaan keskustelua naishistorian opetuksesta tai sen tarpeesta ei löydy kotimaisista tutkimuslehdistä, mikä selittyy sillä, ettei historiaerityisestä pedagogiasta ylipäätään keskusteltu 1980-luvulla.

Laajeneva historia-alan keskustelu uusine näkökulmineen ja metodeineen oli joka tapauksessa keskeinen tekijä, joka edisti naishistorian pääsyä osaksi opinto-oppaita 1980-luvun puolivälistä lähtien. Lisäksi naishistorian vähittäinen vakiintuminen osaksi opetusta omien opintokokonaisuuksien muodossa oli vahvasti sidoksissa tiettyihin avainhenkilöihin. Tämä selittää muun muassa sitä, miksi naishistoria ei kirjautunut Oulun yliopiston historia-aineissa aate- ja oppihistoriaa lukuun ottamatta opintovaatimukseen vielä 1980-luvulla. Tutkimusalan historiaa kartoittanut Elina Katainen on kirjoittanut Aura Korppi-Tommolasta, Anneli Mäkelästä ja Päivi Setälästä naishistorian pioneereina.⁵¹ Näiden Helsingin yliopistossa vaikuttaneiden tutkija-opettajien ansiosta ensimmäiset naishistoriaa käsittelevät luentokurssit pidettiin eri yliopistoissa heti 1980-luvun alussa. Etenkin antiikin nainen oli opetuksessa vahvasti läsnä, ja vierailevina luen-

noitsijoina naishistorian opetusta vietiin niin Tampereelle kuin Ouluunkin.⁵² Myös naistutkimuksen opetus oli 1980-luvun alussa yksittäisten luentokurssien varassa, joskin vuonna 1984 Helsingin yliopistossa järjestettiin jo viisi naistutkimukseen liittyntä kurssia. Yksi niistä oli Päivi Setälän naistutkimusta eri tieteenaloilla esitellyt kurssi.⁵³

Ruotsinkielisellä puolella Alexandra Ramsay nousee varhaisten tekstien perusteella keskeiseksi naishistorian tutkimusta edistäneeksi henkilöksi,⁵⁴ mutta Åbo Akademin opetuksesta ei aineistoomme ole tallentunut juurikaan jälkiä. Tämä ei toki tarkoita, etteikö naishistoriaan liittyntä opetusta olisi järjestetty. Olihan naistutkimuksen monitieteinen luentosarja kerännyt satapäisen yleisön Åbo Akademiin jo ennen vuosikymmenen puoltaväliä,⁵⁵ ja ensimmäinen kotimainen naistutkimuksen instituutti perustettiin sinne vuonna 1986.⁵⁶ Historian laitoksella vaikutti lisäksi Marianne Liljeström, josta myöhemmin tuli sukupuolentutkimuksen professori. Nais- ja sukupuolihistoriaan liittyneitä virallisia tai puolivirallisia opintopiirejä ja seminaareja järjestettiin 1980-luvun puolivälistä lähtien paitsi Åbo Akademiin myös muissa yliopistoissa.⁵⁷ Naishistorian opetus myös laventui nopeasti, kun ensimmäisille kursseille osallistuneista opiskelijoista kasvoi nuoria tutkija-opettajia. Seminaaritöistä muotoutui väitöskirjaprojekteja, joihin liittyen alettiin antaa opetusta. Graduseminareja naishistoriaan liittyvistä teemoista pidettiin tässä vaiheessa ainakin Tampereen ja Helsingin yliopistoissa.⁵⁸

48. Merja Manninen, Pohjoismainen naishistorian seminaari Helsingissä. *Historiallinen Aikakauskirja* 1 (1984), 95. Ks. myös Mauno Jokipii & Päivi Setälä, Inbjudan till seminarium om kvinnohistoria. *Historisk Tidskrift för Finland* 68 (1983), 331.

49. Pohjoismainen naishistoriantutkijoiden kokous Tanskassa elokuussa 1985. *Historiallinen Aikakauskirja* 1 (1984), 96.

50. Esim. Auvo Kostiaainen (toim.) *Nainen historiassa*. Turun yliopisto 1984; Päivi Setälä (toim.) *Naiskuvista todellisuuteen. Tutkimusnäkökulmia naishistoriaan*. Gaudeamus 1984; Päivi Setälä, Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma. Teoksessa Päivi Setälä & Hannele Kurki (toim.) *Akanvirtaan*. Yliopistopaino 1988, 139–157; Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.) *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino 1989; Irma Sulkunen, *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää 1991. Naisen kuvia -teoksen kohdentamisesta opiskelijoille ks. Leena Hilpinen, Suomalaista naishistoriaa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (1984), 329.

51. Katainen 2005, 342–343, 345.

52. Katainen 2005, 342–345.

53. *Feministinen aikamatka. Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan tutkimusjaosto 1981–2006*. TANE-julkaisuja 9. Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 33.

54. Esim. Alexandra Ramsay, Översikter över kvinnoforskningens hjälpedel. *Historisk Tidskrift för Finland* 67 (1982), 238–240; Kaarina Vattula, Kvinnors arbete i samfund och familj i de Nordiska länderna 1870–1970. *Historisk Tidskrift för Finland* 68 (1983), 348–350.

55. Marianne Liljeströmin luento Heidi Kurvisen toteuttamalla Sukupuoli ja yhteiskunnalliset liikkeet Suomessa 1960-luvulta 1990-luvulle -luentokurssilla syksyllä 2019.

56. *Ibid.*, 44.

57. H3 ja H4. Myös Marianne Liljeströmin luento.

Haastatteluissa nousivat esiin myös naisnäkökulmalle tilaa antaneet miehet, jotka tukivat nais- ja sukupuolinäkökulmaisen tutkimuksen vahvistumista eri oppiaineissa.⁵⁹ Panu Pulma onkin muistuttanut naishistorian virinnee Suomessa sekä alhaalta että ylhäältä: yhtäältä yhteiskunnallisesti painottuneen talous- ja sosiaalishistorian innoittamana, toisaalta meritoituneiden tutkijoiden esimerkin ansiosta.⁶⁰ Haastatteluissa tärkeäksi koettiin lisäksi Suomen Akatemian rahoitus naishistorialliselle tutkimukselle 1980-luvun alussa.⁶¹ Tutkimuksella ja opetuksella oli kiinteä suhde, sillä 1980-luvulla opetusta hallitsivat kurssit, jotka rakentuivat kunkin opettajan omien kiinnostuksen kohteiden ympärille⁶². Näin ollen naishistoriaakin opetettiin aluksi siellä, jossa alan tutkimusta tehtiin. 1990-luvulla väitelleiden tut-

■ Kuva 2. Sukupuolihistoriantutkijat on usein integroitu varhaisessa vaiheessa mukaan myös opetukseen. Kuvassa Turun yliopiston Suomen historian, kulttuurin ja yleisen historian tutkijat suunnittelemassa syksyn sukupuolihistorian opetusta Jusleniassa iltapäivällä 11.9.2001. Kuvassa vasemmalta oikealle Kirsi Tuohela, Kaisa Vehkalahti, Meri Heinonen, Kirsi Vainio-Korhonen ja Ritva Hapuli. Lähde: Anu Lahtisen henkilökohtainen arkisto. Kuvaaja: Anu Lahtinen.

kijoiden myötä nais- ja sukupuolihistoria alkoi kuitenkin vakiintua osaksi oppiaineiden opetus- ja tutkimusta kaikissa kotimaisissa yliopistoissa.⁶³ Ensimmäisistä nais- ja sukupuoliteemalla väitelleistä tutkijoista tuli myös tärkeitä esikuvia seuraaville tutkijapolville, jotka 2000-luvun alusta lähtien jatkoivat tutkimus- ja opetuskentän laven-

58. Esim. H2 ja H5.

59. Esim. H2, H4, H5 ja H6. Miesten rooli näkyi myös ensimmäisen naishistoriaan liittyneen laajemman tutkimusprojektin taustalla. Ks. Aura Korppi-Tommola, Kvinnans ställning i Finland under autonomins tiden. *Historisk Tidskrift för Finland* 68 (1983) 346–348.

60. Panu Pulma, Naishistorian vuosikymmen. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. WSOY 1990, 67–92. Ks. myös Haapala & Markkola 2017, 312.

61. Esim. H2, H4 ja H5. Ks. myös Katainen 2005, 325. Kataisen mukaan Suomen Akatemialle myönnettiin vuodesta 1980 naistutkimusmääräraha ja vuonna 1982 käynnistyi ”Naisen aseman kehitys Suomessa autonomian aikana” -projekti, joka oli ensimmäinen Suomen Akatemian naisten historiaa kartoittava projekti.

62. Esim. H2, H4 ja H6.

63. Esim. H4 ja H5.

tamista.⁶⁴ Opetuksen ja tutkimuksen kiinteä sidos selittääkin osittain sitä, miksi naishistorian liittämisen osaksi opetusohjelmia ei haastateltavien kerronnassa näyttäytynyt erityisenä taisteluna vaan luonnollisena seurauksena tutkimusalaan liittyneen kiinnostuksen noususta.

Tieteenalan kritiikki ei estä integroitumista

Yksi 1980-luvun naistutkimuksen keskeisiä kysymyksiä oli pohdinta siitä, pitäisikö sukupuolinäkökulma integroida yksittäisiin oppiaineisiin vai ei.⁶⁵ Naishistorian ja samanaikaisesti instituutionalisoitumassa olleen naistutkimuksen suhde oli tuolloin läheinen, ja osa historiantutkijoista oli vakiinnuttamassa jälkimmäistä omana oppiaineenaan tai tutkimuskeskuksenaan.⁶⁶ Kataisen mukaan monet 1980-luvulla vaikuttaneet naishistorian tutkijat kannattivatkin niin kutsuttua kaksoisstrategiaa, jonka mukaan naistutkimuksen ajateltiin saavan elintilaa ja voimistuvan omissa naistutkimuksen yksiköissään, mikä puolestaan vahvistaisi integroitumista eri oppiaineisiin ja koko akateemiselle kentälle esimerkiksi tieteellisiin seuroihin ja lehtiin. Sen sijaan vastustajat pelkäsivät erillisten naistutkimusyksiköiden perustamisen ajavan naiset keskustelemaan keskenään, jolloin oppiaineissa ei tapahtuisi muutosta.⁶⁷

Molemmissa ryhmissä naisnäkökulman integroimista historiatieteisiin pidettiin joka tapauksessa keskeisenä, mitä voidaan osin selittää tieteenalan empirialähtöisyydellä. Esimerkiksi Irma Sulkusen ajattelussa historiallistaminen oli avain menneisyyden moninaisten alistussuhteiden avaamiseen.⁶⁸ Aura Korppi-Tommola puo-

lestaan varoitti naishistoriantutkijoita nykyajan vaatimusten vaikutuksesta lähteiden tulkinnassa.⁶⁹ Myös haastattelemamme tutkija-opettajat korostivat sitä, että jokainen ilmiö tulee aina kontekstualisoida omaan aikaansa, jotta historiantutkimukselle ominainen tarkastelutapa säilytetään analysoitaessa sukupuolta.⁷⁰ Kysely- ja haastateluaineiston perusteella historiantutkijat ovat vahvasti kannattaneet – ja kannattavat edelleen – integraationäkökulmaa myös opetuksessa⁷¹: sukupuolinäkökulman tulisi kirjoitautua sisään kaikkeen opetukseen ja omassa opetuksessaan haastateltavamme näin toimivatkin.

Kotimaiselle naishistorialle oli varhaisvaiheista lähtien leimallista akateemisuus eikä pioneeritutkijoilta löydy samankaltaisia kytköksiä feministiseen aktivismiin kuin esimerkiksi alan kansainvälisiltä esikuvilta Gerda Lerneriltä ja Joan W. Scottilta⁷². 1960-luvulla syntyneen haastateltavan mukaan myös länsisaksalaisen ja kotimaisen naishistorian välillä oli 1980-luvun puolivälissä selvä ero:

Se oli vahvasti feminististä, naisliikepainotunutta siellä, jopa aggressiivista, taistelevaa feminismiä, mitä se ei täällä samaan tapaan ollut.⁷³

Akateemisuus ei tarkoittanut kuitenkaan kritiikitömyyttä, sillä kansainvälisten esikuvien tapaan alan kotimaisten pioneerien tavoitteena oli historiatieteen muuttaminen.⁷⁴ Feminismi muodosti kuitenkin vain yhden kritiikin lähtökohdista. Sen ohella vasemmistolainen maailmankuva ja halu nostaa historiantutkimukseen työläisnaisten kal-

64. Esim. H1 ja H3.

65. Historiantutkimuksen osalta tätä 1980-luvun keskustelua ja suomalaisen naishistorian erityispiirteitä peilataan *Historia nyt* -teoksen artikkeleissa. Ks. Alexandra Ramsay, Sukupuoli ja politiikka. Naishistoriantutkijana Suomessa. Teoksessa Pekka Ahtiainen et al. (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY 1990, 107–112; Maria Lähteenmäki, Eristäytymisen naisinen logiikka. Teoksessa Pekka Ahtiainen et al. (toim.) *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY 1990 113–116.

66. Esim. H2, H4 ja H6. Ks. myös Haapala & Markkola 2017, 313.

67. Esim. H4 ja H6. Ks. myös Katainen 2005, 345, 347; Lähteenmäki 1990.

68. Sulkunen 1991, 18–20.

69. Aura Korppi-Tommola, Mitä naishistoria on? Teoksessa Auvo Kostiainen (toim.) *Nainen historiassa*. Turun yliopisto 1984, 14. Ks. myös Setälä 1988, 153.

70. H1, H2, H3, H4, H5 ja H6.

71. Esim. K2, K4, K6, K8, K9 ja K10.

72. Scott on kuvannut 1960-luvun lopun opiskelijälähtöistä kiinnostusta naishistoriaan oman tutkimusnäkökulmansa herätteenä. Ks. esim. videotallenne *Conversations with History. The Politics of Veil*, https://conversations.berkeley.edu/scott_2009 (19.1.2021).

73. H2. Rajanvedosta feminismiin ks. myös esim. Päivi Setälä, Naishistorian kansainvälisistä tutkimusteemoista. Teoksessa Auvo Kostiainen (toim.) *Nainen historiassa*. Turun yliopisto 1984, 17.

74. Tämä tulee vahvasti esiin etenkin Irma Sulkusen 1980- ja 1990-luvun alussa julkaisemista teksteistä.

taisia uusia ryhmiä kuvattiin haastatteluissa ja kyselyvastauksissa motiiveiksi historiatieteen ja opetuksen tietoiselle moninaistamiselle.⁷⁵

Nais- ja sukupuolihistorian integroitumista historiatieteiden kenttään on 1980-luvun jälkeisten vuosikymmenten osalta mahdollista tarkastella edistyskertomuksena ja tyytyväisyys jo saavutettuun tilaan korostuikin kyselyvastauksissa. Niistä osa myös kyseenalaisti käsillä olleen selvityksen mielekkyyden.⁷⁶ Myös haastateltavat kokivat sukupuolen muodostuneen 2000-luvulla näkökulmaksi, jota yksikään kollega ei enää aseta kyseenalaiseksi, vaikka oma tutkimus ei tematiikkaa käsittelesikään. Sukupuolinäkökulmaa ei kuitenkaan pidetä opetuksen keskeisimpänä sisältönä, ja haastateltavat arvioivat kunkin kollegan painottavan kursseilla ydinosaamistaan.⁷⁷ Sukupuoli- ja moninaisuussensitiivisyyteen sisäänkirjoitettu ajatus normatiivisten historiakäsitysten sukupuolittoisesta kritiikistä, joka läpäisisi kaiken opetuksen, ei näytäkään toteutuneen vielä erityisen hyvin.

Sukupuolihistoria on siis säilynyt omana erikoisalanaan, johon opiskelijan on mahdollista perehtyä, mutta sen syvällisempi ymmärrys ei näyttäydä osana historianopiskelijalta edellytettäviä historiaaitoja. Periaatteessa opiskelijan on edelleen mahdollista suorittaa opintonsa siten, että ymmärrys sukupuolesta analyttisenä kategoriana jää vähäiseksi, sillä Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksen perusopintoja lukuun ottamatta sukupuolihistoria on yliopistoissa vapaavalintainen osa opetusohjelmia⁷⁸. Sen sijaan yksittäisten tutkija-opettajien työssä kriittisyys toteutuu moninaisemmin. 1950-luvulla syntynyt haastateltava esimerkiksi toivoi, että jokaisen historia-alalta maisteriksi valmistuvan pitäisi käydä edes yksi naishistorian pakollinen kurssi, jotta opiskelija ymmärtäisi mikä naishistorian tulokulma on.⁷⁹ Toinen samalla vuosikymmenellä syntynyt haastateltava puolestaan

kuvasi, kuinka sukupuolinäkökulmainen opetus oli auttanut opiskelijoita esittämään ”hyvin teräviä sukupuolihistoriallisia kysymyksiä myös muilla luennoilla.”⁸⁰ Myös muut haastateltavat korostivat sukupuolinäkökulmaan sisältyvän kriittisyyden opettamisen tarpeellisuutta.

Opiskelijoissa sukupuolinäkökulman valtavirtaistuminen opetuksessa on 2010-luvun polarisoituneessa ilmapiirissa aiheuttanut paikoin kielteisiä reaktioita ja jopa vihapuhetta.⁸¹ Kyselyaineistossa tämä näkyi vastauksessa, jossa pohdittiin sukupuolinäkökulmaisen opetuksen ja feminismin suhdetta. Oppiaineensa puolesta kirjoittaneen vastaajan mukaan mahdollista pakollista perusopintovaiheen sukupuolihistorian kurssia ei olisi syytä kehystää näkökulman feministisyydellä:

Luulisin, että pitäisi olla selkeä ’historiallisen moninaisuuden’ -kokonaisuus, joka olisi pakollinen ja aika alkuvaiheessa opiskelua. Nyt kun se on yksi valinnainen muiden lukuisien valinnaisuuksien seassa, harrastetaan sitä suht’ niukasti. Ehdottomasti pitäisi olla, ja sitä pitäisi rakentaa isompaan kontekstiin liittyen, kuten tasa-arvoinen historia -teemalla. Jos korostetaan feminististä tulokulmaa, osa opiskelijoista jättäytyy pois.⁸²

Feminismin opetustilanteissa herättämiin kielteisiin tunnereaktioihin on kiinnitetty huomiota myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Niissä on esimerkiksi osoitettu, että sukupuolesta ja seksuaalisuudesta sekä niihin liittyvistä valtasuhteista luennoivat opettajat joutuvat usein kohtaamaan vähättelevää tai tunneperäistä asennoitumista⁸³. Tässä kohden on toki tärkeä muistaa, että sukupuolen käsittely opetuksessa ei vielä tee siitä feminististä tai laajemminkaan valtavirtänäkökulmaa haastavaa⁸⁴. Etenkin kyselyvastauksissa yhtäläisyysmerkit tuntuivat vastaajien mielessä

75. Esim. H5, H6 ja K10.

76. Esim. K1, K2, K5, K7, K9 ja K10.

77. Esim. H1, H2 ja H5.

78. H5.

79. H4.

80. H5.

81. Esim. H1 ja H2.

82. K3.

83. Naskali 2014; Tuula Juvonen, Kohti pervopedagogiikkaa. Lesbo- ja queer-tutkimuksen opettaminen haasteena yliopistopedagogiikalle. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 19:4 (2006), 4–16.

84. Esim. Liljeström 2004; Kurvinen & Timosaari 2016.

asettuneen kuitenkin sukupuolinäkökulmaisen sisällön ja feminismin välille.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistuminen ja sen suhde opetuksen feministisyyteen on sidoksissa myös yliopisto-opetuksessa 2000-luvulla tapahtuneeseen muutokseen. Vuosituhannen alussa opetusuransa aloittanut haastateltava pohti, kuinka nyky-yliopistossa sisältökurssit ovat jääneet pienempään rooliin metodien ja historiataitojen painottuessa⁸⁵. Samanaikaisesti yliopistollisessa historianopetuksessa on siirrytty oppimislähtöiseen opettamiseen, ja opettajien ammatillisuuden vaade on kasvanut⁸⁶. Myös historiantutkimuksen pirstaloituminen ja historiallisten kokonaisuuksien hahmottamisen vaikeus opetuksessa keskusteluttivat eri vuosikymmenillä syntyneitä haastateltavia.⁸⁷ Keskeisin opettamisessa tapahtunut muutos paikantui kuitenkin opiskelijoiden osallistamiseen opetustilanteissa, missä oli onnistuttu vaihtelevasti. Sen sijaan aikaisempien vuosikymmenten opetus näyttäytyi suunnittelemattomampana eikä yliopistopedagoginen koulutuskaan ollut korostunut viran- ja tehtävänäytöissä.⁸⁸ Naskali onkin muistuttanut, kuinka esimerkiksi työelämätaitojen korostuminen opetustavoitteissa on kiinteästi sidoksissa

■ Kuva 3. Kansainväliset kohtaamiset ovat vaikuttaneet merkittävästi kotimaiseen nais- ja sukupuolihistorian tutkimukseen ja siten myös annettuun opetukseen. Vuodesta 1983 järjestetty pohjoismainen naishistoriakonferenssi on edelleen yksi keskeisimmistä verkostoitumisen paikoista alan tutkija-opettajille. Kuvassa Oulun yliopistossa vuonna 2018 järjestetyn konferenssin avajaisession osanottajia. Lähde: Heini Hakosalon henkilökohtainen arkisto. Kuvaaja: Heini Hakosallo.

uusliberalistiseen ajatteluun, joka on eri tavoin uinut osaksi yliopisto-opetusta ja valtavirtayliopistopedagogiikan paradigmaa⁸⁹.

Empiriapainotteisuus häivyttää rakenteiden kritisoinnista

Niin kutsuttu intersektionaalinen tarkastelu on 2000-luvulla vahvistunut sukupuolihistorian alan tutkimuksissa,⁹⁰ mutta tutkija-opettajien kokemuskerronnassa se ei noussut vahvasti esiin. Aiheesta kysyttäessä muutamat haastateltavista totesivatkin historiantutkijoiden tehneen aina intersektionaalista tutkimusta tosin erinimisenä⁹¹. Osin tätä voidaan selittää sukupuolihistorian ja sukupuolentutkimuksen välisen suhteen

85. H2.

86. Liisa Postareff, Sari Lindblom-Ylänne & Anne Nevgi, Yliopisto-opettajien opetukselliset lähestymistavat ja yliopistopedagogisen koulutuksen vaikuttavuus. Teoksessa Sari Lindblom-Ylänne & Anne Nevgi (toim.) *Yliopisto-opettajan käsikirja*. WSOY 2009; Naskali 2014, 45.

87. H3, H4 ja H6.

88. Esim. K1, K4, H2 ja H4.

89. Naskali 2014, 43–47.

90. Anu Lahtinen, Sukupuolen teoria ja historia. Teoksessa Matti O. Hannikainen, Mirikka Danielsbacka & Tuomas Tepora (toim.) *Menneisyyden Rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus 2018, 183–195.

91. H3, H4 ja H6. Myös K10.

ristiriitaisuudella, minkä seurauksena keskusteluyhteys näiden kahden välillä ei nykyään ole yhtä kiinteä kuin se oli naishistorian alkuvaiheessa⁹². Kaikuja voidaan hakea myös Sulkusen ajattelusta, jossa moninaisuus saavutettiin nimenomaan keskeisten naistutkimuksellisten käsitteiden historiallistamisella.⁹³ Näin ollen myös identiteettikategorioiden väliset moninaiset erot paikantuvat historiantutkimuksen kentällä nimenomaan historiallistettaviksi käsitteiksi teoreettisen aivovoimistelun sijasta. Sukupuolihistoriantutkija Helena Tolvhed korostaakin *Scandia*-lehden intersektionaalisuus-numerossa historiantutkijoiden tapaa nähdä risteävät erot ennalta määrittelemättöminä kategorioina, jotka saavat sisällönsä osana historiallista kontekstiaan⁹⁴.

Historiatieteen empiriapainotteisuus ei kuitenkaan vapauta sitä opetukseen sisäänkirjoitautuneista sukupuolittuneen vallan muodoista, joiden Naskali on määritellyt toimivan kolmella eri tasolla. Yhtäältä rakenteet määrittelevät niitä reunaehtoja, joiden puitteissa opetusta annetaan. Toisaalta opetushenkilökunnan ja opiskelijoiden toimijuutta säädellään yliopisto-organisaatioissa konkreettisilla käytännöillä. Kolmanneksi opiskelijat ja opetushenkilökunta kohtaavat toisensa ruumiillisina toimijoina.⁹⁵ Näissä kohtaamisissa vallankäyttö tiivistyy kuviteltavissa oleviin mahdollisuuksiin: opiskelijoille tarjottavat sisällöt määrittävät sitä, mitä opiskelijat voivat tietää ja kuvitella.⁹⁶ Naskalin argumentilla on myös poliittinen ulottuvuutensa. Erilaisia menneisyyden toimijoiden välisiä valtaeroja ja niiden risteämiä huomioivan historianopetuksen merkitys on näin ollen sidoksissa nykyiseen yhteiskuntaamme, jossa opiskelijoiden arvomaailmat heijastelevat laajempaa polarisointumisekehitystä. Tähän viittasivat myös haastateltavat, jotka korostivat sukupuolinäkökulmaisen opetuksen mahdollisuuksia tukea ihmisoikeuksien kaltaisten arvojen säilymistä osana yhteiskunnallista arvomaailmaa valottamalla näiden arvojen historiallisia taustoja:

Itse puhun moniäänisyydestä, se on itselle ihan ydinasia tietyllä tavalla [...] lähestyn sitä siitä näkökulmasta, että tutkimus sinänsä on parempaa tutkimusta mitä moniulotteisempaa se on [...] mutta se on myös vahvasti poliittinen kysymys, koska se mitä me kerrotaan menneisyydestä kytkeytyy myös tähän päivään ja tulevaisuuteen, että edistetään myös tämän päivän demokratiaa ja moniäänisyyttä tuomalla sitä esiin menneisyydessä.⁹⁷

Paikoin opetuksessa tarjottavat kuvittelun tilat aukeavat myös opiskelijoiden ja laajemman yhteiskunnallisen keskustelun ansiosta. Aineistossa on hiljaisia viitteitä siitä, että opetuksen suunnittelussa on etenkin viime vuosina huomioitu yhteiskunnallisesta keskustelusta tulevat signaalit. Neljä haastateltavaa esimerkiksi viittasi nykyisen opiskelijapolven sukupuolen moninaisuutta korostavan sukupuolikäsityksen nousseen esiin luennoilla opiskelijoiden kysymyksinä, jolloin tasa-arvofeministeiksi itsensä määritelleitä tutkija-opettajia on haastettu ottamaan myös tämä näkökulma huomioon opetuksessaan⁹⁸. Tähän viittaa myös artikkelimme aloittanut sitaatti. Toinen esimerkki laajemman yhteiskunnallisen keskustelun ja opetuksen välisestä vuorovaikutuksesta löytyy jo aiemmin mainitusta Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian opetusohjelmasta lukuvuodelta 1989–1990. Siinä missä muissa yliopistoissa ja oppiaineissa naishistoria kirjoitautui sisään – ja on pääsääntöisesti säilynyt sellaisena nykypäivään – omana erikoisalanaan tai naistutkimuksen humanistisina opintoina, aate- ja oppihistorian kyseisessä oppaassa sukupuoli näyttäytyi opetusta vahvemmin läpäisevänä kategoriana. Oman erikoisopintokokonaisuuden lisäksi se näkyi myös naishistorian tenttikirjoina muissa opetusohjelman kohdissa. Oppiaineen kuvauksessa naishistorian vahva asema kirjoitautui rauhanaatteen ja ympäristöaatteen tavoin osaksi senhetkisen vasemmistolaisen yhteiskuntakeskustelun keskeisiä arvoja:

92. Aalto et al. 2011, 46.

93. Sulkunen 1991, 18–20.

94. Helena Tolvhed, Interseksionalitet och historievetsenskap. *Scandia* 76:1 (2010), 60.

95. Naskali 2014.

96. Ibid., 47. Ks. myös Tuula Juvosen puheenvuoroteksti tässä numerossa.

97. H2.

98. H1, H2, H3 ja H5.

Edellyttävätkö kieli ja kulttuuri toisiaan? Entä tiede ja tekniikka? Mikä on ekologisten näkemysten paikka länsimaisessa kulttuurissa? Entä naisten vapautumista koskevien aatteiden? Rauhanaatteen? [...] Nämä ja lukuisat muut maailmankuvamme perusteita koskevat kysymykset etsivät vastaustaan aate- ja oppihistoriassa.⁹⁹

Opas on kuitenkin esimerkki myös siitä, kuinka tietty historiallinen hetki voi myöhemmässä vaiheessa menettää merkityksensä. Naishistoria ei säilynyt aate- ja oppihistoriassa opetusta yhtä vahvasti läpäisevänä kategoriana myöhemmissä oppaissa. Kehitys ei olekaan edennyt koko ajan kohti parempaa vaan on ollut sidoksissa myös niihin henkilöihin, jotka ovat opetusta kulloinkin oppiaineissa antaneet.

Kohti feminististä historianopetusta?

Sukupuoli alkoi näkyä kotimaisten historia-aineiden opetuksessa vähitellen 1980-luvun kuluessa, mutta nais- sekä sukupuolihistoriallinen opetus levisi kaikkiin Suomen yliopistoihin vasta 1990-luvulla. 2000-luvulla kehitys on jatkunut ja myös muut valtaeroja paikantavat moninaisuuden muodot ovat integroituneet osaksi yliopistolista historia-alan opetusta. Kehitys on tapahtunut tutkimuksen ja urakierron kautta, kun alan tutkijat ovat kasvaneet perustutkinto- ja jatko-opiskelijoista ja vähitellen saavuttaneet pysyvemmän jalansijan oppiaineissa ja laitoksilla. Monet heistä ovat edenneet oppiaineiden professoreiksi ennen niin miesvaltaisen historiaprofession moninaisuudessa. Oma osansa tässä kehityksessä on ollut paitsi pioneerinaisilla ja naishistorian ensimmäisellä opiskelijasukupolvella myös naishistoriallisille näkökulmille yliopiston ovia avanneilla, vaikuttavissa asemissa olleilla liittolais- ja tukijamiehillä. Lisäksi kirjallisuuden ja konferenssien välityksellä saadut kansainväliset vaikutteet sekä yhteiskunnan laajemmat signaalit, kuten tasa-arvoistumiskehitys ja rahoitusmahdollisuudet, ovat jättäneet oman jälkensä. Jaammekin Saara

Tuomaalan näkemyksen siitä, että naishistorian integroituminen historian oppiaineisiin on ollut menestyksellistä, mutta institutionaalinen vakiinnuttaminen laitoksille on ollut paikoin vaikeaa¹⁰⁰. Kehitystä on leimannut myös tietynlainen maltillisuus. Suomessa ei esimerkiksi ole tällä hetkellä yhtään naishistorian ja/tai sukupuolihistorian professuuria toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa. Päivi Setälä tosin toimi Helsingin yliopistossa ylimääräisenä professorina alanaan naishistoria vuosina 1991–1994¹⁰¹.

Nais- ja sukupuolihistorian tutkimuksen ja opetuksen nousussa ja vakiintumisessa ei olekaan aina ollut kyse erityisen näkyvästä muutoksesta tai yksinomaan nousujohteisesta kehityksestä. Opetusohjelmissa sukupuoli ja muut eroa tuottavat tekijät rajautuvat edelleen omiksi, tarkasti määritellyiksi kokonaisuuksikseen, jotka voi suorittaa valinnaisina opintosuorituksina. Sen sijaan sukupuoli on harvemmin opetusta läpäisevä kategoria, vaikka ajattelutavoissa feministinen näkökulma on ujuttautunut hienovaraisesti osaksi oppiaineiden henkistä pääomaa. Moninaisuus eri muodoissaan kirjoittautuikin usein sisään myös sellaisiin opetuskokonaisuuksiin, jotka eivät otsikkotasolla näyttäisi sitä pitävän sisällään. 1980-luvulta lähtien erilaisia moninaisuuden teemoja opetuksessa ja tutkimuksessa esillä pitänyt oppiaine muotoili vastauksensa kyselyymme seuraavasti:

Yleisesti on kuitenkin yritetty välttää sitä, että moninaisuus olisi jotain ”erityistä” niin sanotun ”normaalin valtavirtahistorian” ohella, joten moninaisuus on pyritty integroimaan osaksi kaikkea opetusta.¹⁰²

Feminismi julkilausuttuna näkökulmana ja/tai metodina ei toki ole edelleenkään kaikkien mieleen, mutta 1980-luvun tavoite muuttaa tieteenalaa on ainakin osittain saavutettu. Yhteiskunnallisen poliittisen polarisaation, uuskonservatiivisuuden ja etnonationalismin nousussa sekä yliopistolaisen tutkimuksen poliittisen

99. Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan opinto-opas 1989–1990.

100. Saara Tuomaala, Yhteiskunnallisesta äitiydestä naisten elämänhistorioihin. Suomen naishistorian suuntaviivoja 1970-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala (toim.) *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. SKS 2005, 357–380, 359.

101. Matti Klinge, Setälä, Päivi. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. SKS 1997– (19.1.2021).

102. Kio.

ohjailun mahdollisesti lisääntyessä on kuitenkin aiheellista kysyä, kuinka opetuksen käy tulevaisuudessa. Onko vaarana opettajien itesesensuuri vai voisiko 2020-luvun sukupuoli- ja moninaisuussensitiivinen historiantutkimus ja -opetus olla entistä vahvemmin feminististä paitsi sisältöjen myös normatiivisten käsitysten purkamisen näkökulmasta? Voisiko historiallista moninaisuutta käsittelevän pakollisen kurssin sisällyttäminen historia-aineiden opetusohjelmiin olla meidän panoksemme entistä moniarvoisemman ja demokraattisemman tulevaisuuden rakentamiseen? Feministiseen historiantutkimuksen kritiikkiin on 1970-luvulta lähtien kirjoittautunut vahvasti ajatus historiatieteen muuttamisesta. Juuri tämä ajatus tekee myös moninaisuudelle sensitiivisten opetussisältöjen ja niiden historiallisen kehityksen tarkastelusta kiinnostavan tutkimuskohteen.

*Tämä artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkijatohtoriprojektia *The Travelling Image of Bra-Burners. Negotiating Meanings of Feminism in the Finnish Mainstream Media from the 1960s to 2007* (Kurvinen, päättönumero 316287). Haluamme lisäksi kiittää FemPeda 2 -kurssin opettajia, artikkelin haastateltavia ja nimettömiä vertaisarvioitsijoita artikkelin aikaisempien versioiden kommentoimisesta ja Heini Hakosaloa sekä Anu Lahtista artikkelin kuvista.*

Dosentti, FT **Heidi Kurvinen** on Suomen Akatemian tutkijatohtori Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa. **Sähköposti:** heidi.kurvinen@utu.fi.

VTT **Riitta Matilainen** toimii rahapelihaittojen ehkäisyyn päällikkönä Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:ssä. Hän on väitellyt Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalishistorian oppiaineesta. **Sähköposti:** riitta.matilainen@ehyt.fi.

LOPS
2021

Opus historialliseen ajatteluun

”Historiasta ei ole olemassa yhtä totuutta. Tietomme menneisyydestä on aina jonkun tulkintaa.”

Opus on uusi lukion historian oppimateriaalisarja. Siinä yhdistyvät ajankohtainen ja ajantasainen historiatieto sekä uusin käsitys historian oppimisesta ja opetuksesta. *Opus* avaa historiallisen tiedon luonnetta ja kehittää opiskelijan historiallista ajattelua.

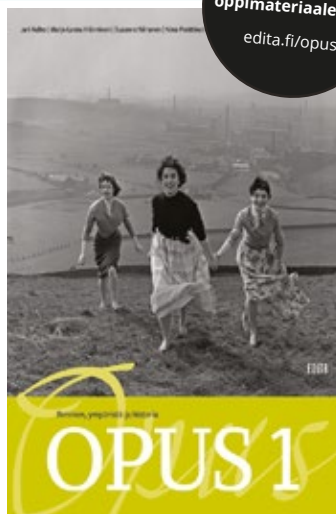
Opettajalle *Opus* on innostava ja luotettava työväline, jonka avulla on helppo lähteä toteuttamaan opetussuunnitelman mukaista opetusta.

- Sarjan sisällöistä vastaavat kokeneet historianopettajat ja historiantutkijat.
- Opuksen oppimateriaalit ovat saatavilla sekä painettuina kirjoina että digitaalisina aineistoina.
- Opettajan käyttäjätunus on monipuolinen opettajan aineisto.

LISÄTIEDOT

opettajapalvelu@edita.fi
puh. 020 450 010
edita.fi/lops

Tutustu
Opus-sarjan
oppimateriaaleihin:
edita.fi/opus

EDITA